

Saulena Gustainytė

Etilija

Sielos kelionė

Kaunas, 2024

I DALIS

1 skyrius

Gyvenimas prie švento kalno

Visą vaikystę praleidau pupų lauke. Kiek tik save prisimenu, visada buvo pupos, pupelės, pupos ir pupelės. Nuo kiekvieno pasodinimo iki derliaus nurinkimo kiekvieną dieną tik apie jas tupinėdavau ir nieko kito nemačiau. Ko gero, pirmas mano gyvenimo prisiminimas ir yra toks, kaip aš visai mažutė, aprenpta trumpute linine suknele su viena petnešėle, vos patekėjus saulei jau tupiu lauke netoli namų ir vieną po kitos dedu pupas į dirvoje išraustas vageles. Pasėti, prižiūrėti, skinti ankštis, o tada jas džiovinti, aižyti, rūšiuoti buvo tik mano darbas. Pavydėjau kitiems vaikams, kurie tėvams visokius darbus padėdavo dirbti arba gyvulius laukuose ganė, žoleles šlaituose rinko, o man tik pupos, pupelės ir pupos!

Bet svarbiausia tai, kad tos pupos ne vien mūsų pilvams buvo skirtos. Tiek pastangų į bergždžią darbą įdėjusi, kiekvieną rudenį su ašaromis akyse stebėdavau, kaip prie mažo mūsų nameliuko kelių vyrų lydimas privažiudavo jaučiais kinkytas dviratis vežimas. Tie atėjūnai čiupdavo kieme iš anksto išrikiuotas puodynėles su mano pupomis, vieną paskui kitą jas nešdavosi ir pildavo į vežime pūpsančią didžiulę pitą¹, o tą darbą atlikę praspardydavo tuščius indus sau iš kelio ir miesto link nudardėdavo. Bet jei metas būdavo prastesnis ir derliaus pririnkdavau mažiau nei numatyta, tada tie atvykėliai vidun

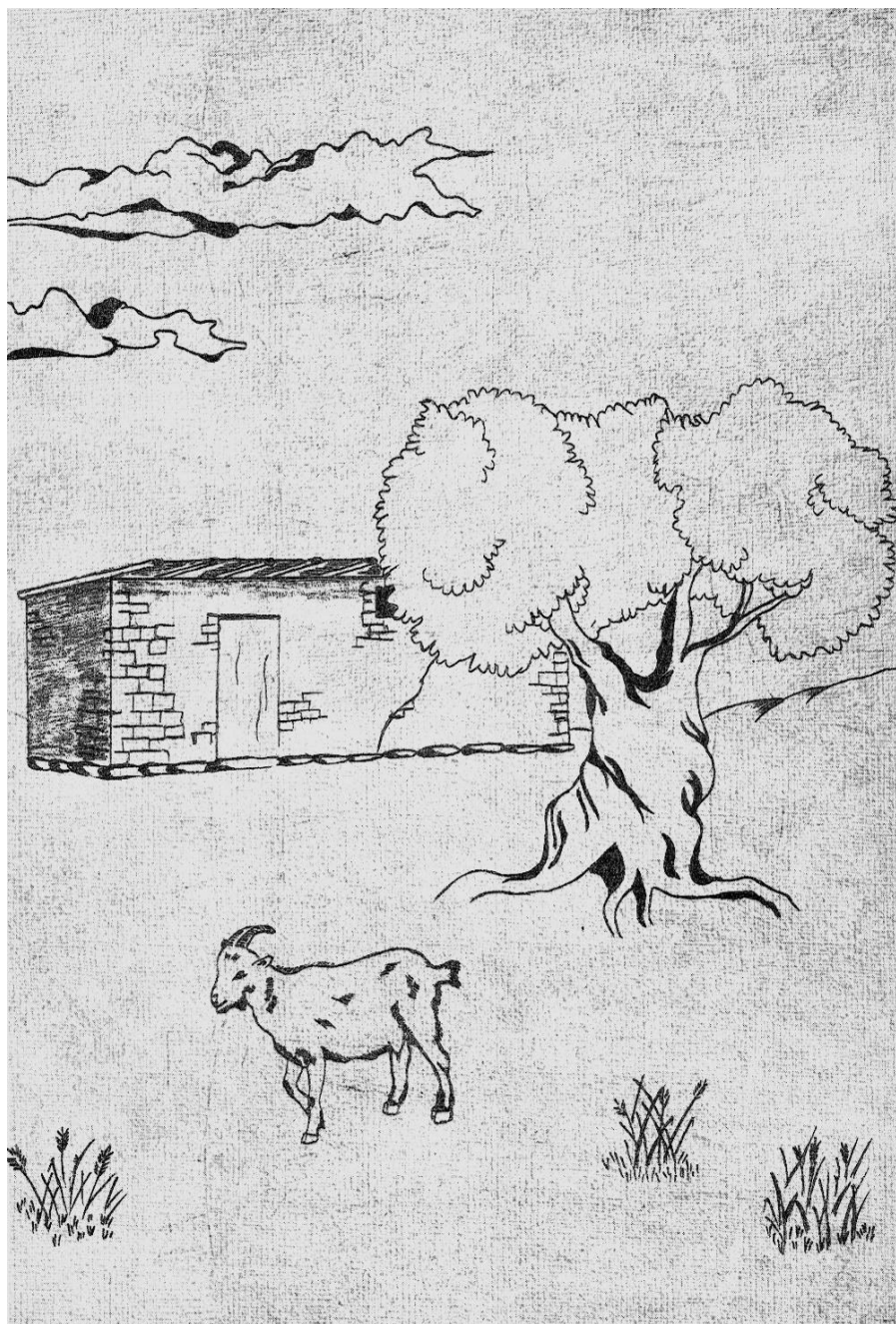
verždavosi, viską kraustydavo, kiekvieną puodynę bei ąsotį tikrindavo, visur landė, o ką nors gero suradę be gailėsčio išplėšdavo iš mamos ar tėvo rankų, mat šie aniems ne visada norėdavo atiduoti.

Dar gerai pamenu, kad kelios dienos prieš tam vežimui kieme pasirodant tėvai išsiųsdavo mano brolių su dviem ožkom į kalnus, kaip sakydavo – „atsiganyti“. Ir aš tuo ilgai tikėjau vis negalėdama atsistebėti, kaip brolio išvykimas kaskart su to vežimo pasirodymu sutampa. Tik dabar suprantu, kad tai specialiai buvo daroma, idant mokesčių rinkėjai mūsų ožkų neapskaitytų bei nereikėtų dar ir už jas atsiskaityt.

O štai aš, tiek rūpesčio dėl tų pupų turėdama, niekur iš namų nosies nekišau ir toliau mūsų daržo daugybę šviesių pavasarių nebuvau nuėjusi. Darbus nudirbusi ką nors prie namų žaisdavau arba lindėdavau mažame iš plytų statytame mūsų namelyje. Nors statinio pamatai buvo akmeniniai, bet sulig kiekviena žiema namas vis labiau į vieną šoną kryo, o ir visokius sienų įtrūkimus reikėjo užkamšyti bei tinką atnaujinti. Tėvas vis džiūgavo, kad bent stogas gerai laiko, mat iš storesnių šakų buvo suklotas, tarpai molingo purvo prikišti, o išorė gerai aptinkuota.

Po dienos darbų iš savo pupų lauko aš grįždavau tokia pavargusi, kad vos beatstumdavau sunkias medines lauko duris ir į vidų beveik griūte įgriūdavau. O tada keliais ropinėdavau aplink viduryje kambario iš akmenų bei molio sumūrytą ugniakurą ir visas iš eilės ten sudėliotas puodynes bei puodus tikrindavau, nes tikėjaisi kokio nors valgio rasti. Mažesnės puodynės, ąsočiai, puodeliai ir visokie dubenėliai pasieniais ant lentynų būdavo sudėti, bet maisto mama ten niekada nelaikydavo, todėl, jeigu prie to ugniakuro nieko valgomo nesurasdavau, puldavau į tolimiausią kampan, kur tarp visokių rakandų, daugiau turbūt nereikalingų nei duodančių naudos, kelios pintinės mėtydavosi. Kartais jose rasdavau kokį vaisių ar daržovę, o retkarčiais ir perdžiūvusių duonos kriaukšlę pamatydavau. Tarp tų pintinių bei rakandų stovėdavo sena aplūžusi skrynia, kurioje mama visokius smulkius daiktus laikė. Ir dar tame kambaryje buvo pora mažų suolelių, bet mes dažniau susėsdavom ant žemės demblius prisitiesę.

Tame pirmame kambaryje virė visas mūsų gyvenimas – ten ir maistą gaminom, ir darbus dirbom, ir šiaip laiką leidome. Tamsiais

žiemos vakarais aliejinę lempą užsižiebę ilgai ten vakarodavom, o snaudui užsupus visi keturi sliūkindavom į gretimą patalpą, kur stovėjo dvi senos senutėliausios lovos, tėvo dar iš jo tėvų paveldėtos. Mediniai jų karkasai laikė gerai, bet iš augalų pintas virves, ant kurių buvo tiesiami čiuziniai, ne kartą turėjome keisti. Taigi, du iš mūsų lovas turėjo, o kitiems guoliai būdavo pataisomi tiesiai ant žemės – ant demblių padedami avių vilnos prikimšti maišai. Apklotus mums atstojo išdirbti ožkų kailiai, bet jų retai reikėdavo, nes šaltas metų laikas labai trumpas. Kambario gale už lovų būdavo įsprausta dar viena skrynia, kur laikėme rūbus bei visokius audinius, o daugiau jokio turto neturėjom.

Nors abu kambariai buvo prirūkę, o lubos jau beveik juodos nuo ugniakuro kaitros, kur ne kur dar galėdavai įžiūrėti ant sienų ištapytus raudonus ratilus, kurie, kaip tėvas aiškino, vaizdavo jūros bangas. Kol buvau maža ir jūros dar nebuvau mačiusi, taip ją vienodomis raudonomis bangomis ir įsivaizduodavau.

O savo pupas aš dažniausiai aižydavau lauke įsitaisiusi arba po senu alyvmedžiu, arba užsiropštusi ant pakrypusio suolo greta namo. Tas suolas buvo platus ir tvirtas, tarp dviejų uolienos atskalų padėtas pusiau perskeltas rąstas, taigi, labai patogus. Be to, nuo jo puikiai matydavau raudonai dažytą akmeninį kelią, kuris lyg kokia paslaptinga gyvatė slėniais nuo Archano² iki Knoso³ vinguriavo, prasilenkdamas su mažais nameliukais ir didesniais ūkiais. Tiesa, apylinkėse tokių menkų sodybėlių kaip mūsų buvo nedaug belikę – pavieniai gyventojai seniausiais į miestus suvaryti, į darbus įkinkyti, o laukai ir kloniai į didelius ūkius apjungti.

Ant suolo sėdėdama ir savo darbą dirbdama aš tą kelią stebėdavau ir vis žvilgčiodavau į prazirgliojančius ar dviračiais vežimais pradardančius kitų gyvenimus. O žmonės kelią retai ramybėje palikdavo – jis kaip srauni srovė nuo ryto iki vakaro visokiais keliautojais almėjo, vežimais kretėjo ir bildėjo. Tai, žiūrėk, jau moterų sijonai atmirguliuoja, tai koks puodžiaus vežimas atitarška, pradulka siautulingas vaikų būrys ar pasiuntinys kaip vėtra pralekia. Rudeniop, visiems laivams į gimtą uostą sugrižus, vis stebėdavau prasivelkančius prekių karavanus, kurie kartais būdavo tokie ilgi, kad nei pradžios, nei pabaigos nesimatydavo, o prekių ryšuliai, vežimuose

ar ant asilėlių kuprų sukrauti, gimtąsias kalvas užstodavo ir saulę temdė. Bet užvis įdomiau būdavo stebėti pražingsniuojančią iškilmingą eiseną, kurios viduryje skambių himnų apsupti vasnodavo valdovų pavėšiai⁴. Tada aš visus savo darbus į šalį mesdavau, stačia ant suolo užsiropšdavau ir smalsiomis akutėmis sukiodavausi tarp spalvingai išsipuošusių žygeivių, o kartais, regis, net užuosdavau kvapnius aliejų aromatus, kuriais, neabejoju, kiekvienas jų būdavo išsitepęs.

O kai keliu niekas nesiskubindavo arba dienos kaitroje žmonės jį palikdavo vieną sau dūsauti, žvelgdavau tada į tolį ir, kiek tik mano akys aprėpdavo, visur sodai, dideli vynuogynai vešėjo bei pasidabruotos alyvmedžių giraitės šlamėjo. Tarp jų slėniuose bangavo miežių ir kviečių laukai, pavasariais jaučių traukiamais arklais sukrušdavę, o arčiau namų klestėjo užveisti daržai su salotomis, šparagais, morkomis, salierais bei kitokiomis daržovėmis. Čia pat aptvaruose kriuksėdavo kiaulės ir ožkos mekendavo linksmai aplink šokinėdamos, o toli kalnų papėdėse klajojo piemenų ganomos avių bandos bei baubiančios jaučių kaimenės.

Horizontą man užstodavo kalvos, dažniau lėkštesnės, miškais bei kitokiais žalumynais apaugę, ir tik aukščiau palypėjusi matydavau didžiulius kalnynus, bet ir tie tolumos migloje vis pranykdavo ar susiliedavo su dangaus mėlyne. O visai šalia, pietų pusėn pasisukus, galėdavau išvysti mūsų gyvenimus saugančią šventojo kalno⁵ kuprą.

Kartą mudu su broliu užsižaidėme ir visokias šventikes bei žynius bevaidindami to kalno link patraukėm. Brolis daugiau apylinkes pažinojo, todėl pasišovė mane nusivesti tiesiai prie senos šventyklos⁶ griuvėsių kalno papėdėje. Pakeliui aš dar kažkokių žolynų priskyniau, o brolis prisirinko akmenų, kurie aukas Dievams turėjo atstoti. Ir užlipom mudu taip aukštai, kad, regis, visas pasaulis prieš mūsų akis atsivėrė. Ir miestai, ir pavieniai namai, ir kloniai – visi po mūsų kojomis sugulė, viską galėjom vienu kartu apžvelgti ir netgi jūrą tolumoje matėm, kuri, mano nuostabai, nebuvo raudona.

Nuo kalnų žolelių aromato apsvaigę, mudu su broliu apylinkių vaizdais ilgai gėrėjomės, o paskui įsikūrėm prie griuvėsių, tų pačių, kurie prieš daug laiko dėl Dievų rūstybės atsirado. Žmonės kalba, kad ta šventykla buvo sugriauta kaip tik tuo metu, kai šventikė ten aukėjo

jaunuolį. Taip ir liko neaišku, ar auka buvo per prasta, ar per vėlai Deives pamalonint sugalvota, aišku tik viena, kad visi keturi tuo metu šventykloje buvę žmonės po griuvėsiais amžiams pasiliko. Ilgai niekas nedrįso net pro šalį praeiti, o kas netyčia užklysdavo, sako, matydavo tų žuvusiųjų sielas paukščių pavidalais purpčiojant. Bet aš manau, kad tai Deivės ten vis atskrisdavo ir prie savo altorių pasirodydavo, nes, kol mudu su broliu prie griuvėsių buvom, ne vieną skrajūną medžiuose pastebėjau, o kai ant įsivaizduojamo altoriaus atsineštas aukas dėjom ir atseit melsdamiesi visokias nesąmones kalbėjom, tie paukščiai net pradėjo giedoti.

Į maldas įsijautę mudu ėmėm šokti, blaškytis, rankas ir kojas kratyti, garsiai, kaip tik pajėgėm, šūkaudami ir pačių sugalvotus himnus giedodami. Mes įsivaizdavom, kad nuo to garsaus plyšavimo visos Deivės bei visi Dievai prie altoriaus sulėkė ir puolė vaišintis tuo, ką buvom jiems paaukoję. Jie, regis, su mumis net kalbėjo ir mūsų gyvenimus laimino, o vakarop nuo įsivaizduojamo vyno apgirtę išsiskirstė kas sau.

Saulė jau lindo už kalnų ir tie juodom šešėlių skraistėm užsidangstė, o mudu su broliu, likę vieni du, žolėmis užžėlusiu keliuku link kalno viršūnės pasileidom. Mes norėjom pamatyti už kurios Kaptaros⁷ viršukalnės saulė leisis, nes žinojom žynius panašiai darant, idant tie visiems galėtų pranešti, kada laikas sėt, o kada derliaus šventę skelbti. Žynius garsiai bemėgdžiodami ir vakarų pusėn besidairydami, abu netikėtai rykšte per blauzdas gavom ir tėvo buvom varu namo parvaryti.

Mama labai pyko, kad mudu nieko nepasakę taip toli nuo namų nuklydom, bet tėvas dėl šventvagiško mūsų elgesio pyko dar labiau, todėl buvom nubausti griežčiausiai, kaip įmanoma – tą vakarą valgio negavome ir susodinti ant suoloelio iki paryčių privalėjom klausytis pasakojimų apie Deives, Dievus bei visokias šventenybes. Tėvas kalbėjo daug ir smulkiai viską aiškino, bet ne viską iš jo pasakojimų prisimenu, o gal kai ką ir praklausiau, nes dėl nuovargio į sapnų šalį buvau trumpam nuslydusi. Tačiau, kas buvo įdomu visa pamenu ir dar iki šiol tėvo balsas mano ausyse skamba.

– Buvau visai jaunas, – pradėjo jis, – o kalvio amatas man jau buvo numatytas, todėl siekiau Deivių bei Dievų palaiminimo ir,

tinkamam metui atėjus, prisidėjau prie piligrimų grupės, traukiančios švento Idos kalno⁸ link. Taip jau įprasta, kad kalviais ketinantys tapti jaunuoliai būtinai turi nukeliauti į daktilų⁹ gimimo vietą.

Čia pat tėvas labai išsiplėsdamas mums papasakojo, kas tie daktilai yra ir kad jie atsirado iškilę iš Idos¹⁰ pirštų įspaudų žemėje – iš kiekvieno dešinės rankos piršto įspaudo po vieną. Jis mums apsakė ką anie veikia ir kokia jų paskirtis, taigi taip sužinojau, kad daktilai ne tik su kalvyste sietini. Tai jiems turim būt dėkingi už raštą, skaičiavimo mokslą ir net už gydovus. Dar tąkart tėvas paminėjo, kad lygiai tokiu pat būdu iš Deivės kairės rankos pirštų įspaudų seserys hekateridės¹¹ gimė, o šios atsakingos už keramiką bei kitokius moteriškus dalykus. Visa tai paaiškinęs tėvas tęsė pasakojimą apie tai, kaip jam toje kelionėje sekėsi:

– Keliavom mes daug dienų miškingom kalvom ir slėniais miškingais daug laiko braidėm, kol galop pasiekėm kalną, švenčiausią iš visų kalnų. O jis pasirodė toks aukštas beesąs, kad net jauni būdami pailsom viršūnėn kėblindami ir dažnai stojome ilsėtis, todėl grifai iš aukštybių mus nuolat akylai stebėjo. Tipendami piligrimų numintu takeliu iš pradžių nuo karščio leipom ir alpom, bet kuo aukščiau, tuo šalčiau darėsi, kol galiausiai be savo apsiaustų nebegalėjome iškęst. Vargais negalais viršūnę pasiekę visą pasaulį nuo jos apžvelgėme: ir kalnus, ir klonius, ir jūras šiapus bei anapus gimtosios Kaptaros. Vienu kartu mums visiems tapo aišku, kad tame kalne tikrai pati Ida įsikūrusi, nes geresnės vietos Žemės Deivei niekas nei rasti, nei nurodyti nesugebėtų. Apsipratę su šalčiu ir ten stūgaujanciais vėjais, nuveikėme tai, ko buvom atėję – ogi pagarbinome Deivę ir meldėme visų Dievybių palankumo, joms skambius himnus giedojom ir trankiai kaip tikri kuretai¹² šokom. Didžios malonės sulaukę visi kartu atsiklaupėm ir savo pirštus prie švento kalno prispaudėm. Taip prisiekėm savo amatai gerbti, daktilų sekėjais būti ir padėti visiems žemiečiams, kaip tik išmanysim ir kaip mokėsime.

Visa tai atpasakojęs tėvas ūmai laukan išgriuvo ir šventą trejybę¹³ – tris pirmaprades Deives – pagarbino, idant mudu, žioplai vaikai, tai daryti išmoktume ir pagarbą bei meilę visoms Dievybėms išsiugdytume. Puolė, pamenu, jis ant kelių ir nors nakties tamsoje ne viską įžiūrėjau, bet tikėjau ir žinojau, kad panašiai kaip tame

pasakojime tėvas savo pirštus prie gimtosios Žemės prispaudė.

– Ida, Ida, Ida, Motina Žeme, motina kalnų, gimtoji Kaptara mūsų! – aidėjo jo balsas nakties tamsybėj, o tuos maldingus žodžius kalnai bei gimti kloniai ilgai savo glėbyje sūpavo.

Tada tėvas pakilo, visu ūgiu išsitiesė, atkreipė veidą jūros pusėn ir vėl prabilo:

– Posidaėja¹⁴, Posidaėja, jūra močiute, Deive vandenynų, visų gyvų būtybių iščios pirmapradės!

Girdėjau, širdimi jaučiau, kaip tie žodžiai ant jūros bangų ilgai liūliavo, plakėsi į krantus vėl ir vėl atsikartodami. Galiausiai tėvas rankas į dangų pakėlė ir tokiu pat maldingu tonu į Ouraniją¹⁵ kreipėsi:

– O, žvaigždėtasis dangau, audiny visatos! Lenkiuosi tau žemai, pagarbiniu. Maldauju tave, perduoki saulės Deivei Terasijai¹⁶ nuo manęs labų dienų, nes, kol toji granatų šalimi¹⁷ link saulėtekio vietos keliauja, negaliu šviesaus jos veido matyti ir pats pagarbinti. Pasveikink ją, tuojau pat pasveikink, kai tik ji iš už šventų kalnų rytą kelsis.

Nors tėvas savo maldas jau buvo baigęs ir mes į trobesį suvaryti toliau mokymų klausėm, bet man dar ilgai nuo patirtos didybės oda šiurpo ir danties ant danties iš susijaudinimo nepataikiau. O tėvas toliau apie didžiąją visų likimų Deivę Anankę¹⁸ pasakojo ir apie jos pagalbininkę mirusiųjų dvasių reikaluose bei visų bitelių Deivę Melisą¹⁹ kalbėjo, ir apie šventus raguotuosius ožkų, ožių bei elnių pavidalais užsiminė, ir apie Mėnulio jautį²⁰ bei apie savo pienu dangų apipurškusią Mėnulio karvę²¹ pasakė, o galiausiai miškų ir žvėrių Deivę Diktiną²² prisiminė. Dar apie Dionisą²³ daug pasakojo, visus jo pavidalus ir vardus paminėdamas, bet svarbiausią dalį, matyt, aš būsiu praklausiusi, nes iki šiol jo šventas gyvenimas, mirtis bei prisikėlimas man klaidūs ir nesuprantami. Pamenu tik istoriją, kai tas Dievas dar vaikas būdamas Amaltėjos²⁴ globon buvo patikėtas. Tėvas apie tai tokiais žodžiais pasakojo:

– Ida ne visada galėjo kūdikiu Dionisu rūpintis. Svarbi Deivė būdama ji ir kitų reikalų turėjo, todėl pasikvietė į pagalbą ožkų Deivę Amaltėją, kad ta su kūdikiu pažaistų ir jį pamaitintų. Rūpinosi raguotoji jaunu Dievu kaip įmanydama, savo pienu ir iš Melisos gautu medumi maitindama. Taip Dionisas augo guvus ir stiprus, o mažas dar

ir padauža buvo, kaip visi vaikai. Beišdykaudamas kartą jis įsitvėrė į vieną Amaltėjos ragą, o tas trakšt ir nulūžo. Nusiminė, susirūpino Deivė dėl patirto įvykio ir atsiradusio išvaizdos trūkumo, bet parlėkusi Ida tuojau ją nuramino ir gausiai apdovanojo. Kaip žinia, Ida turi didžiulį indą, lyg bedugnę pitą, kuriame visus gerus ir visus blogus dalykus talpina. Apie tai prisiminusi ji paėmė nulaužtąjį ragą ir padarė taip, kad iš jo vien geri dalykai plūste plūstų, o tai atlikusi atidavė Amaltėjai ir nuo tada šioji gausos Deive vadinama. Savojo gausybės rago iš rankų ji niekada nebepaleidžia, idant visiems, kas to vertas, nusipelnęs ar labai prašo, visokių gėrybių galėtų atseikėti.

Iš pamokos tėvas paleido tik tada, kai pro mažą langelį pastogėje ryto aušra kambarin ėmė skverbti. Gal jam mūsų pagaliau pagailo, o gal jau viską buvo išpasakojęs, šiaip ar taip pamoką aš gerai išmokau ir niekada Deivių nevaidinau nei žynių nebemėgdžiojau, o ir prie šventyklų bei altorių artindavausi tik su reikalu ir kaip pridera pagarbindavau visas Dievybes iš eilės.